
Příběhy z obrazů Josefa Voleského

Zuzana Tomanová, Městská galerie Litomyšl

KLÍČOVÁ SLOVA

Josef Voleský – 20. léta 20. století – portrétní malba – krajinomalba – Litomyšl –
Městská galerie Litomyšl – založení litomyšlské Městské obrazárny – výstava

KEY WORDS

Josef Voleský – the 1920s – portrait painting – landscape painting – Litomyšl –
Municipal Gallery of Litomyšl – founding of the Municipal Picture Hall of Litomyšl – exhibition

---

STORIES IN THE PAINTINGS OF JOSEF VOLESKÝ

The article summarizes findings from the preparation of the *Stories in the paintings of Josef Voleský (Příběhy z obrazů Josefa Voleského)* exhibition which was hosted by the Municipal Gallery of Litomyšl from 4 May to 25 July 2021. It focuses on Josef Voleský (1895–1932), a native of Litomyšl, his studies, travels abroad and his career of a portrait painter who captured the faces of many dwellers of Litomyšl and elsewhere. It also places the artist's activities into a broader context within Litomyšl where he participated at collective exhibitions and contributed to the opening of the Municipal Picture Hall (1926), the predecessor of today's Municipal Gallery of Litomyšl.

- 1 | Výstava se konala od 4. 5. do 25. 7. 2021 v domě U Rytířů, Smetanovo náměstí 110, 570 01 Litomyšl.
- 2 | Alžběta Birnbaumová, *Josef Voleský*, Praha 1946.
- 3 | Jan Kapusta st., *Tvůrčí cesta malíře Josefa Voleského*, Litomyšl 1967.
- 4 | Jan Kapusta ml., *Josef Voleský Obrazy* (kat. výst.), Státní galerie výtvarného umění v Náchodě 1995.
- 5 | Terezie Nekvindová, *Josef Voleský* (kat. výst.), Městská galerie Litomyšl 2005.
- 6 | SV 34: *sborník výtvarného umění*, Praha 1934.
- 7 | Birnbaumová (pozn. 2), s. 9–11.

Kulturní život a především svět výtvarného umění je v Litomyšli ve 20. letech a na počátku 30. let 20. století úzce spjatý s postavou akademického malíře Josefa Voleského (1895–1932). Jako malíř-portrétista na svých obrazech zachytil podobu litomyšlských měšťanů, jeho díla se tak stala významnou součástí interiérů domovů místních obyvatel. Aktivně se také zapojoval do kulturního dění, podílel se na skupinových výstavách, v roce 1926 stál u otevření Městské obrazárny, na jejíchž základech vyrostla současná Městská galerie Litomyšl.

Na výstavní sezónu 2021¹¹ připravila Městská galerie Litomyšl výstavu s názvem *Příběhy z obrazů Josefa Voleského*, konající se pod záštitou ministra kultury ČR Lubomíra Zaorálka. Expozice výstavy se nezaměřuje pouze na životní osudy a tvorbu malíře, ale do širšího kontextu zasazuje právě jeho působení v Litomyšli. Navazuje tak na práci historiků umění, kteří se výtvarníkově osobnosti věnovali v minulosti. Byli jimi především Alžběta Birnbaumová¹², Jan Kapusta st.¹³, Jan Kapusta ml.¹⁴ či Terezie Nekvindová¹⁵. Významný zdroj pro poznání životních postojů, povahových rysů malíře i dobového kontextu představují mj. vzpomínky Voleského přátel, které byly publikovány po jeho předčasné smrti ve *Sborníku výtvarného umění*¹⁶.

Mládí a studia

Litomyšl konce 19. století byla městem drobných řemeslníků a živnostníků, ale také škol a spolků, které se snažily rozvíjet kulturní a společenský život. Prostředí malého města, a především rodiny chudého tkalce Josefa Voleského (1859–1925) a jeho ženy Žofie rozené Bisové (1864–1951), do které se Josef Voleský 13. února 1895 narodil, mělo zásadní vliv na utváření jeho umělecké osobnosti.

Skromné rodinné podmínky předurčovaly Voleskému životní dráhu řemeslníka – v roce 1907 nastoupil do místní řemeslnické školy, kde kreslení vyučoval uznávaný malíř a grafik Karel Šťastný (1865–1935). Poté pokračoval v učení v tiskařském a grafickém závodu Josefa Dmycha (1858–1936), tovaryšskou zkoušku vykonal v roce 1916.

Mladý adept umění toužil pokračovat na pražské Akademii výtvarných umění, neutěšená finanční situace početné rodiny i doba první světové války mu to ale neumožňovaly. Svých plánů se však nevzdával, na studia si vydělával malováním – především žádaných portrétů, které vytvářel podle fotografických předloh. Maloval také drobné krajinky z Litomyšle a okolí i upomínky objednavatelů na pobyt v cizině vycházející z reprodukování dovezených pohlednic.

Na Akademii byl Josef Voleský přijat v roce 1918, nejprve navštěvoval všeobecnou školu, kde ho vedl Vlaho Bukovac (1855–1922), Jakub Obrovský (1882–1949) a Vratislav Nechleba (1885–1965), jenž u přijímacího řízení ocenil Voleského *Portrét matky* (1918) slovy: „*Tento portrét je tak dobrý, že myslím, že se tu nemůžete více naučiti.*“¹⁷ Přesto v roce 1920 vstoupil Voleský do ateliéru tohoto konzervativního profesora, který své žáky vedl k realistickým portrétům a k šerosvitnému pojetí malby.

Obr. 1 Josef Voleský ve svém ateliéru, kolem roku 1930. Repro: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

Obr. 2 Josef Voleský, Portrét matky, 1918, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl

Obr. 3 Josef Voleský, U lože umírajícího, 1925, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl
Malba, která vznikla v roce 1925 z podnětu smrti malířova otce, s nímž ho pojilo silné citové pouto. Dílo, reagující na těžkou osobní situaci úmrtí blízkého člověka, je tematicky i formálně ovlivněno tvorbou norského malíře Edvarda Muncha (1863–1944). Voleský se právě tímto dílem výrazně přibližuje k modernímu pojetí obrazu.^{18]}

V zajetí portrétů

Rozkol v pojetí portrétní tvorby, se kterým se Josef Voleský během studií potýkal, byl zapříčiněn nejen tradičním vedením profesora Nechleby, ale také Voleského obdivem ke starým mistrům (zejména barokním umělcům i malířům 19. století) a zároveň snahou o porozumění modernímu umění, s nímž se potkával především na zahraničních studijních cestách (Drážďany a Berlín (1921) či cesta po Itálii (1925)).

Svou roli sehrálo také autorovo vědomí, že skutečný portrét nevznikne pouze řemeslně dokonalým kopírováním fotografie či podoby skutečného modelu, ale především vhladem do nitra portrétovaného.

Snahou o moderní podobiznu se Voleský nesetkával s pochopením ani u svých objednavatelů. Portrétní tvorba mu přinášela finanční zajištění i po dokončení Akademie v roce 1925. Zákazníci však častokrát nechtěli svůj skutečný portrét, ale spíše idealizovanou podobu svého pohledu na sebe samé. Umělec si tak v debatách se svými přáteli posteskl: „*Lidé si zvykli na moderní dopravní prostředky, bydlení v moderních domech, ale rozčiluje je moderní obraz, i když má hodně daleko ke kubismu.*“^{19]}

8 | Terezie Nekvindová, *Malíř Josef Voleský (1895–1932)* (diplomní práce), Katedra dějin umění, FF UP, Olomouc 2005, s. 98–99.

9 | Birnbaumová, Josef Voleský (pozn. 2), s. 11.

10 | Anna Pachovská, *Kupka – Waldes* (kat. výst.), Malá galerie Rudolfinum v Praze 1999, s. 429.

Voleský reviduje postupy naučené na Akademii, portréty oprostuje od popisných detailů, zaměřuje se na vystižení charakteru portrétované osoby. Neutrální, temné pozadí nahrazuje světle monochromním. Další posun v pojetí prostoru obrazu nastává po návštěvě Paříže, kde mj. navštěvuje přednášky Františka Kupky (1871–1957)¹⁰¹. Na podobiznách Řiny Klápštové a Jiřího Sladkuse z roku 1928 do prostoru za postavy umísťuje jim blízké předměty.

Obr. 4 Josef Voleský, *Portrét dívky v bílém / Portrét Řiny Klápštové*, 1928, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl

Zákazníky Josefa Voleského najdeme především mezi bohatými továrníky, živnostníky i inteligencí – stává se jakýmsi oficiálním portrétistou litomyšlského měšťanstva. Prostřednictvím jeho obrazů můžeme nahlédnout do osudů výrazných osobností se vztahem k Litomyšli, jedná se např. o podnikatele, majitele mlýna a parní pily Františka Háší (1863–1932), jenž svou elektrárnou přispěl k elektrifikaci Litomyšle, dále pak o litomyšlského purkmistra, primáře místní nemocnice a malířova blízkého přítele Františka Laška (1872–1947) či o významnou postavu litomyšlského protinacistického odboje Eduarda Krále (1898–1943).

Přestože se Josef Voleský období protektorátu a druhé světové války nedožil, díky portrétovaným z jeho obrazům si můžeme připomenout také tragické osudy některých litomyšlských židovských obyvatel – především vnoučat obchodníka s textilem Eduarda Sgalla (1858–1930), syna majitele továrny na jemné pánské prádlo a pyžama Jiřího Sladkuse (1922–1943) či příslušníky z rodiny Růženy Theinové (1871–1944), majitelky obchodu s lihovinami na litomyšlském náměstí.¹¹¹

Obr. 5 Josef Voleský, *Portrét Jiřího Sladkuse*, 1928, olej na plátně.

Foto: Městská galerie Litomyšl

Josef Voleský na obraze zachytil šestiletého Jiřího Sladkuse (1922–1943). Během tzv. první republiky patřili Sladkusovi mezi úspěšné a v Litomyšli dobře etablované židovské rodiny. Otec Jiřího – Rudolf Sladkus (1889–1943) – vlastnil továrnu na pánské košile, spodky a pyžama. Protižidovské restrikce doby protektorátu však dopadly i na jejich firmu a rodinu. Rudolf a jeho žena Berta (1889–1943) i jejich jediný syn Jiří byli v roce 1942 zařazeni do transportu z Litomyšle do Pardubic a Terezína. Během roku 1943 pak byli již nikoli společně převezeni do Osvětimi, kde zemřeli.¹²¹

11 | Více k osudům židovských obyvatel v Litomyšli: Dagmar Burdová (ed.), *Zmizelí sousedé*, Litomyšl 2003.

12 | Ibidem, s. 25–26.

13 | Na zadní straně fotografie je napsáno tužkou: „Sotonovi a Voleský malíř 1922 (?)“. Informace k osobnosti Jana Sotony se nachází v publikaci: Zdeněk Karel Slabý – Martin Boštík – Stanislav Vosyka, *Jako zlatá zrnka v písku: vzpomínání Anny Matičkové-Theinové na malíře Josefa Matičku*, Litomyšl 2015, s. 77.

Obr. 6 Josef Voleský (vpravo) s manžely Sotonovými,

kolem roku 1922. Repro: Státní okresní archiv Svitavy

se sídlem v Litomyšli
Voleský je na fotografii zachycen pravděpodobně s litomyšlským městským lékařem Janem Sotonou (1892–1975) a jeho ženou. Sotona během druhé světové války spolupracoval s odbojovou organizací ÚVOD, za což byl v září 1942 zatčen. Na krátkou dobu se dostal na svobodu, avšak znovu byl zatčen a internován v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po válce se stal členem prvního Okresního národního výboru v Litomyšli.¹³¹

Kvůli konzervativním požadavkům objednavatelů, které mu svazovaly ruce pro svobodné vyjádření, se v roce 1929 rozhodl Josef Voleský portrétní zakázkovou tvorbu téměř opustit. Svůj postoj k portrétnímu malířství zpracovává v ideálním portrétu *Boženy Němcové* (1930). Téma i výtvarné pojetí si volí sám, není vázán na skutečnou podobu portrétované. Důraz klade na vykreslení tragického osudu i charakteru spisovatelky 19. století.

Obr. 7 Josef Voleský, *Božena Němcová*, 1930, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl

Obr. 8 Josef Voleský, *Kytice růží s knihou*, 1930, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl

Žánrové scény, květinová zátiší a krajinomalba

Josef Voleský se ve své tvorbě dotkl také dalších témat. Pokoušel se o žánrové scény, z nichž dnes známe pouze dvě – *V kavárně* (1925), k níž se dochovala i přípravná skica, a *Harmonikář* (1930). Od roku 1929 zaujímají v jeho tvorbě výrazné místo květinová zátiší, jež pro něj představovala novou možnost vyjádření, ale i obživy. Nebyl v tomto případě omezován požadavky objednavatelů, mohl se plně soustředit na hledání nového uměleckého vyjádření; to našel především v krajinomalbě. Květinová zátiší tak zůstávají spíše dobře provedenými plátny určenými k výzdobě interiérů.^[14]

Přestože nebyl Josef Voleský školeným krajinářem, krajinomalba hraje v jeho výtvarném směřování zásadní roli. Jak již bylo předznamenáno, ke krajinným motivům se začal intenzivně obracet v roce 1929. Na své první samostatné výstavě se tak roku 1930 tento pětatřicetiletý známý litomyšlský portrétista pro veřejnost nečekaně představil i jako krajinář.

Nejpočetnější skupinu pláten z posledního umělcova tvůrčího období představují baladické pohledy do krajin, prostoupené vnitřními pocity smutku a možná i malířovou předtuchou předčasné smrti. Zázemí pro svoji tvorbu našel ve vesničce Březiny obklopené kopci Českomoravské vrchoviny, kam v letech 1930 a 1931 opakovaně zajížděl a kde ho často navštěvoval i malíř Josef Matička (1893–1976). Atmosféra melancholické přírody se promítla také do Matičkových obrazů z počátku 30. let 20. století, pro něž je – na rozdíl od tvorby Josefa Voleského – charakteristická expresionistická poloha.^[15]

14 | Nekvindová, *Josef Voleský* (pozn. 5), s. 11.

15 | Michal Šimek, *Josef Matička – Dar Litomyšl* (kat. výst.), Městská galerie Litomyšl 2014, s. 12.

Obr. 9 Josef Voleský, *Drašarův hřbitov v Březinách*, 1930–1931, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl
V roce 1914 vydala spisovatelka Teréza Nováková (1853–1912) své stěžejní dílo, román *Drašar*, v němž vypráví tragický příběh inspirovaný skutečnou postavou faráře Josefa Václava Justina Michla (1810–1861), jenž závěr života prožil v Březinách, kde je také pohřben. Obraz do sbírky Městské obrazárny věnovala Jiřina Nováková (1887–1977), vdova po profesoru Arne Novákovi (1880–1939), litomyšlském rodákovi a synu spisovatelky Terézy Novákové.¹⁶¹

16 | Nekvindová, *Malíř Josef Voleský* (pozn. 8), s. 133.

17 | Nekvindová, *Josef Voleský* (pozn. 5), s. 12–13.

Josef Voleský dokázal bez příkras a falešného sentimentu vyjádřit ráz tamního kraje. Horizontální kompozicí, úspornou barevností, jednoduchými, ale pracně hledanými tvary zachytil podstatu venkovské krajiny. S krajinou v okolí Březin je spojeno také jedno z posledních Voleského děl – *Splav* (1931). Obraz potemnělé krajiny s bílými peřejemi není jen popisem reality, ale i odrazem nitra umělce. Dílo ukazuje směr, kterým se chtěl autor vydat. Těžká nemoc mu však v této cestě nedovolila pokračovat. Josef Voleský 18. listopadu 1932 v litomyšlské nemocnici umírá.

Tvorba Josefa Voleského v dobovém kontextu

Tvorba Josefa Voleského posuzovaná v kontextu doby a rozvíjejících se moderních uměleckých stylů nepůsobí progresivně ani experimentálně. To bylo nepochybně ovlivněno i konzervativním prostředím malého města, ve kterém umělec žil a vydělával si na obživu. Požadavky objednavatelů ho směřovaly zpět do 19. století ke směru podobnému *biedermeieru*, jenž byl v Litomyšli zastoupen v díle místního malíře Antonína Dvořáka (1817–1881), přesto se Josef Voleský pokoušel z těchto tradičních postojů vymanit a nalézt svůj osobitý přístup k výtvarné tvorbě. Jeho dílo se tedy řadí k neorealistickým tendencím 20. let 20. století.¹⁷¹

Obr. 10 Josef Voleský, *Splav*, 1931, olej na plátně. Foto: Městská galerie Litomyšl

Josef Voleský se v celé své tvorbě snažil o pravdivost svého uměleckého vyjádření, zachycení podstaty zobrazované osoby či krajiny, vyhýbal se povrchní dekorativnosti. Jeho dílo je oceňováno slovy jako „*umělecky svrchovaně čisté, pravdivé, morální a hluboce lidské*“.¹⁸¹

Kulturní život v Litomyšli

Josef Voleský nebyl v Litomyšli znám pouze jako malíř, ale také se aktivně zapojoval do místního kulturního dění. Účastnil se společných výstavních akcí; v roce 1927 byl zastoupen na *Výstavě obrazů z Litomyšlska*, konané v prostorách litomyšlského zámku, o dva roky později představil svá díla v rámci *Krajinské výstavy východních Čech*.

Jako jeden z nejpovolanějších místních znalců výtvarného umění stál v roce 1926 u otevření Městské obrazárny v prostorách litomyšlského zámku, instituce, z níž vyrostla současná Městská galerie Litomyšl. Obrazárnu do roku 1937 spravoval učitel a městský radní Václav Drbohlav (1887–1939), jenž ve svých vzpomínkách uvedl, že Voleský dokázal častými hovory o malířství získat u Litomyšlanů porozumění pro vznik a působení galerijní instituce. Malíř se také aktivně podílel na obstarávání nových akvizic pro obrazárnu, jednal s umělci, sledoval aukce a doporučoval obrazy ke koupi.¹⁹¹

18 | Kapusta ml. (pozn. 4), s. 2.

19 | Václav Drbohlav, *Josef Voleský a litomyšlská galerie obrazů*, in: *SV 34: Sborník výtvarného umění*, Praha 1934, s. 78.

Obr. 11 Josef Voleský (vpravo) s manželkou Františkou rozenou Klapálkovou (1895–?) a malířem Josefem Matičkou, kolem roku 1930. Repro: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

20 | Idem, *Městská obrazárna v Litomyšli*, Litomyšl 1933.

21 | Drbohlav, *Josef Voleský a litomyšlská galerie obrazů* (pozn. 19), s. 78.

22 | Ibidem.

Josef Voleský mj. jednal s Jaroslavem Panuškou (1872–1958) či Janem Minaříkem (1862–1937), jejichž díla byla v podobě nákupu či daru na počátku 30. let 20. století získána do galerijní sbírky a obohatila tzv. síň žáků Julia Mařáka (1832–1899) v expozici Městské obrazárny. Do jaké míry Voleského názor ovlivnil výběr konkrétních děl, však z dobových pramenů nelze určit.¹²⁰

V roce 1933 – zhruba půl roku po malířově smrti – byla v Městské obrazárně slavnostně otevřena *Síň Josefa Voleského*, v níž se nacházelo třináct autorových děl; dva obrazy *Půlakt* (před rokem 1925) a *Antonín Sova* (1927–1928) byly v expozici Městské obrazárny vystaveny již za Voleského života. Dílo *Půlakt* bylo zakoupeno v roce 1927 na již zmiňované *Výstavě obrazů z Litomyšlska*, na níž vzpomíná Václav Drbohlav: „*Finanční úspěch výstavy poskytl možnost zakoupiti několik obrázků. (...) Voleský zastával názor, že nám musí jít především o čisté umění. K mladým svým přátelům byl při posuzování přísný, až bezohledný. Sám sebe však nevyjímal. Poslední obraz, který po výstavě na přímou výzvu do galerie doporučil, byl jeho Půlakt.*“¹²¹

Obraz *Antonína Sovy* věnoval galerii zřejmě v roce 1929 sám autor, avšak již v roce 1930, poté co dokončil portrét Boženy Němcové, chtěl spisovatelčin portrét umístit do expozice Městské obrazárny a vyměnit ho právě za obraz *Antonína Sovy*, to se ale nestalo. „*Shodou okolností nebylo možno vyhovět; (...) obrazu nebylo porozuměno tak, jak by si zasloužil,*“¹²² vysvětloval Václav Drbohlav. Sbírký litomyšlské galerie byly o umělcova díla obohacovány i po jeho smrti, a to především z darů a nákupů, v současné době se zde nachází téměř 70 děl Josefa Voleského.

Příběhy z obrazů Josefa Voleského

Výstava s názvem *Příběhy z obrazů Josefa Voleského* přinesla průřez celoživotní tvorbou Josefa Voleského, prezentovala kolekci jeho děl ze sbírek Městské galerie Litomyšl, Regionálního muzea v Litomyšli, Východočeské galerie v Pardubicích a řady soukromých sběratelů. Expozice se zaměřila na působení Josefa Voleského v Litomyšli, ale také na osudy osob, které jako vyhledávaný portrétista na svých obrazech zachytil. Voleského práce umožnily nahlédnout nejen do tváří litomyšlských měšťanů, často přátel a příbuzných malíře, také nám ale připomenuly nelehké osudy nejen židovských obyvatel, do jejichž života tragicky zasáhly události spojené s druhou světovou válkou.

Historici umění zabývající se autorovým dílem se přiklánějí k názoru, že se nejedná o dílo velké, novátorské či experimentální, přesto v něm nacházejí kvality nejen umělecké, ale i dokumentární. Přestože Josef Voleský zemřel ve svých 37 letech, zanechal po sobě dílo trvalé hodnoty. Jedná se především o morální hloubku, poctivost a pravdivost, s níž přistupoval k vlastní výtvarné tvorbě. Významné jsou ale také jeho kulturní aktivity, které přispěly k založení a k následnému působení litomyšlské galerijní instituce. Výtvarná tvorba, ale i další kulturní činnost Josefa Voleského tak představují významnou součást historie litomyšlského regionu první třetiny 20. století.

Obř. 12 Pohled do expozice výstavy Příběhy z obrazů Josefa Voleského, 2021. Foto: František Renza, Městská galerie Litomyšl